

ЕКОНОМІЧНІ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Статтю присвячено дослідженню теоретичних та практичних аспектів проблеми державної власності та економічного механізму її реалізації в умовах трансформаційної економіки України. Розкрито чинники, що зумовлюють необхідність державного регулювання економіки визначені його функції та шляхи формування.

The article is devoted to research of theoretical and practical aspects of a problem of a state ownership and economic mechanism of its realization in conditions transformational of economy of Ukraine. The factors which cause necessity of a state regulation economics are opened, its functions and ways of formation and determined.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Економічна наука і господарська практика розвинутих країн свідчить, що держава зберігає і накопичує потенціал власності для запобігання і вирішення гострих проблем сучасної економіки – загроз та викликів глобалізації, світових криз, економічних та техногенних катастроф. Державна власність у розвинутих країнах становить інституційну основу для реалізації пріоритетних соціально-економічних цілей, зокрема забезпечення сталого економічного зростання та високого рівня соціальних стандартів життя.

Ринкова трансформація економічної системи України об'єктивно передбачає докорінне реформування її інституційної основи – економічних відносин власності.

За роки економічних реформ, широкого роздержавлення і приватизації відбулося скорочення частки державної власності та формування приватного сектора економіки. Внаслідок таких соціально-економічних перетворень вдалося створити засади ринку та конкуренції. Водночас держава втрачає державну власність, як засіб вирішення макроекономічних і соціальних проблем та впливу на розвиток економіки в цілому. Досьогодні не визначена науково обґрунтована частка державної власності, її склад та функції. Наявному економічному механізму реалізації державної власності притаманна низка протиріч, що породжує проблему ефективності її використання.

Стратегія економічного і соціального розвитку України передбачає формування високорозвиненої країни із соціально орієнтованим ринковим господарством, в якому оптимально поєднується ринкове саморегулювання з ефективним державним регулюванням і активною роллю держави. Серед ключових завдань стратегії економічних перетворень, спрямованих на економічне зростання, чільне місце належить упорядкуванню відносин власності і економічних функцій держави, яке вимагає концентрації та централізації національного капіталу, підвищення ефективності державних підприємств на основі їх ринкової мотивації і прибутковості, захист державної власності.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Відносини державної власності і питання економічних функцій держави у ринковій економіці є об'єктом досліджень багатьох зарубіжних і вітчизняних науковців минулого і сучасності. Серед них праці відомих зарубіжних учених: А. Алчіана, А. Берлі, Дж. Гелбрейта, Дж. Кейнса, Р. Коуза, А. Оноре, Дж. Стігліца та інших.

Проблеми еволюції відносин власності та регулятивної ролі держави в трансформаційній економіці, зокрема, вивчали російські та українські науковці: Л. Абалкін, В. Іноземцев, О. Черковець, К. Хубієв, А. Гальчинський, В. Геєць, М. Диба, І. Жадан, Я. Жаліло, В. Корнієнко, І. Лазня, І. Лукінов, Л. Мельник, С. Мочерній, Ю. Пахомов, А. Покритан, В. Черняк, А. Чухно та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте в науковій літературі залишаються дискусійними питання щодо обґрунтування необхідності державної власності і економічної ролі держави у вітчизняній економіці в умовах її ринкового розвитку, визначення факторів розвитку, використання критеріїв та показників ефективності її функціонування. Відсутність чіткого бачення місця і ролі держави у трансформаційній економіці України, досконалого економічного механізму реалізації її регулюючих функцій унеможливує повне використання потенціалу держави для реалізації поточних та перспективних соціально-економічних цілей. Дослідження еволюції соціально-економічних функцій держави у трансформаційній економіці України їх місця та перспектив розвитку є актуальним теоретичним та практичним завданням, що обумовило вибір теми, постановку мети і завдання статті.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування об'єктивної необхідності державного регулювання соціально-економічних процесів в країнах з трансформаційною економікою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процеси ринкових перетворень у постсоціалістичних країнах об'єктивно потребують зменшення державної присутності в економіці і зростання в ній ролі ринкових засад. Проте підхід до цього має бути зваженим.

Сутність ринку полягає в необмеженій свободі приватної ініціативи та ділових відносин, що зумовлює формування механізму вільної конкуренції, який регулює ринок. Такому ринку притаманні вільний вхід у ринок продавців і покупців і такий самий вихід з нього, вільні конкуренція і ціноутворення, що створює можливості для саморегулювання економічних процесів, які не потребують будь-якого втручання зовні. Це все притаманне ринковому механізму епохи вільної конкуренції.

Проте перехід від капіталізму вільної конкуренції до монополістичної стадії його розвитку об'єктивно потребує радикальних змін у ринковому механізмі. Панування крупного капіталу призводить до того, що конкуренція перестає бути досконалою і загальною. Основними гравцями на ринку виступають монополії. Це призводить до того, що ціни значною мірою визначаються не попитом і пропозицією, а силою монополій.

Теорія «невидимої руки» А. Сміта перекреслюється реаліями ХХ століття. Велика депресія 30-х років у США радикально змінила класичні уяви про функціонування ринкового механізму зокрема, про шкідливість державного втручання в економіку.

Дж. М. Кейнс обґрунтував необхідність державного регулювання економіки, показав, що саме держава повинна забезпечити зростання сукупного попиту, повну зайнятість і стабільність капіталу, умови конкуренції шляхом збільшення державних витрат. Таким чином, ринковий механізм, який забезпечував саморегулювання економіки був доповнений механізмом державного регулювання. Проте як засвідчила практика, нарощування державної власності, присутності держави в економіці має певні межі. Перехід нею цих меж призводить до негативних процесів, що виявилось у підриві конкуренції, зростанні бюрократизму, обмеженні підприємницької діяльності, у надмірних витратах бюджету на утримання державного апарату, збільшенні податків і державного боргу. Наслідком цього є гальмування розвитку виробництва, збільшення безробіття, загострення соціальної напруги в країні.

Погляди Дж. М. Кейнса зазнали критики з боку монетаристів. Обґрунтована ними нова «неоконсервативна» теорія була спрямована на обмежування державного регулювання економіки, скорочення державної власності шляхом приватизації державного майна, зростання малого і середнього бізнесу. Це, на їх думку, мало сприяти розширенню ринково-конкурентного середовища. Тим самим, було покладено край односторонньому збільшенню економічної ролі держави, встановлено оптимальне співвідношення між ринковим і державним регулюванням економіки, які доповнюють одне одне і створюють сприятливі умови для економічного і соціального зростання. Таким чином, історичний розвиток привів до трансформації ринкової економіки у змішану, з притаманним їй плюралізмом форм власності.

Відповідно до цього ринковий механізм переріс у більш складну форму, адекватну змішаній економіці, якій притаманна єдність ринкового механізму і державного регулювання. Держава і ринок стали його суттєвими сторонами, при цьому його удосконалення почало здійснюватися шляхом встановлення, об'єктивно зумовленого співвідношення між ринковим механізмом і державним регулюванням [1, с.59–65].

Як доводить світовий досвід, механізм функціонування сучасної змішаної економіки органічно поєднує ринкове і державне регулювання. Здавалося б, що перехід від командної до змішаної економіки постсоціалістичних країн, і України зокрема, мав би здійснитися без особливих труднощів. Проте труднощі мали місце і вони були, перш за все, пов'язані з хибним розумінням ролі і місця держави в трансформаційних процесах. В основу радикальних економічних реформ було покладено ринковий фундаменталізм, перехід до ринкової економіки. І це тоді, коли у світовій економічній теорії сучасна економіка трактувалась як змішана, тобто поряд з ринком в економіці велику роль відігравала держава. Наслідком цього стало виведення держави з економічного життя, відмова або невинуватене припущення її ролі в сучасній економіці. Так, на початок 2010 р. в економіці України державі належало 29477 тис. га земель (48,9% усіх площ); 570 сільськогосподарських підприємств (0,9% усієї кількості), які використовують 1519,7 тис. га сільськогосподарських угідь (3,6% усіх площ); 6811 загальнодержавних підприємств (0,5% усієї кількості), 44 казенних підприємства (0,003% усієї кількості); частка у 751 господарському товаристві, з яких в 322 – контрольний пакет акцій, 2 комерційні банки. Питома вага підприємств державного сектору за залишковою вартістю основних засобів та нематеріальних активів становила 14,2% від усієї кількості [2, с.8]. Така незначна частка та неефективна структура державної власності не дозволяє їй брати активну участь у вирішенні соціально-економічних проблем. Економічна наука давно довела і практика економічно розвинутих країн підтвердила доцільність та необхідність досягати у соціально-економічній політиці оптимального поєднання державного регулювання економіки з ринковою саморегуляцією. Держава не повинна припускати як невинуватеного втручання в господарську діяльність, так і економічної анархії. Втручання не повинно бути надмірним і порушувати закони. Але треба, щоб воно було достатнім для забезпечення вирішення питань соціального розвитку і виконання законів. Державне регулювання економічних процесів необхідне, але обмежується забезпечення соціальної спрямованості економіки, чесної конкуренції у підприємстві, економічного захисту населення, захисту прав споживачів і безпеки суспільства та держави. Державна політика у сфері господарської діяльності повинна бути спрямована на вдосконалення правового регулювання господарських відносин, усунення перешкод для розвитку господарської діяльності.

Однак, рецепти ринкових перетворень, запропоновані в Україні західними радниками відкидають регулюючу роль держави в трансформаційній економіці. Як справедливо зауважує з цього приводу лауреат Нобелівської премії з економіки Дж. Тобін: «На жаль, професійні західні радники з питань управління переходом посткомуністичних держав до ринкового капіталізму – економісти, фінансисти, керівники бізнесу, політики – сприяли появі фальшивих очікувань. Їх віра у вільний ринок та чесне підприємництво була підсилена політичними та ідеологічними успіхами консервативних рухів у їх власних країнах. Поради давалися в одному напрямі: демонтуйте інструменти комуністичного контролю та регулювання, приватизуйте, стабілізуйте фінанси, заберіть з дороги уряд і спостерігайте, як ринкова економіка відновиться з попелу. Виявилось, що все не так просто. У своїй ейфорії західні радники часто забували, що економічні перемоги у війні систем були досягнуті не ідеологічно чистими режимами вільного ринку, а «змішаними економіками», в яких держава відігравала суттєву, а то й вирішальну роль. Вони також випускали з уваги, що дуже складні структури законів, інститутів та звичаїв, які століттями формувалися в капіталістичних країнах, є суттю найважливіших устроїв сучасних ринкових систем» [3, с.44–45].

Позицію плідної співпраці держави й ринкового механізму у трансформаційних процесах підтримує і інший Нобелівський лауреат Дж. Стігліц. При цьому він підкреслює,

що немає і не може бути єдиної для всіх постсоціалістичних країн моделі ринкових перетворень. «... Завжди відстоював збалансований погляд на роль держави, визначаючи обмеженість і провали як ринкового механізму, так і держави, але завжди припускаю, що вони діють спільно, на умовах партнерства, причому точні рамки цього партнерства визначаються по-різному для різних країн залежно від рівня їх політичного і економічного розвитку» [4, с.255].

Крім «неоконсервативної» доктрини ринкових перетворень, запропонованої постсоціалістичним країнам Заходом слід враховувати і інші сценарії розвитку. Цікавим у цьому плані є досвід перехідної економіки Китаю. Незважаючи на те, що з євроцентристської точки зору перехід має наперед визначену кінцеву мету – ринкову економіку, політичне керівництво Китаю, розпочавши реформи, шукає інші, альтернативні східноєвропейському, шляхи. При цьому Китай утримується від повної лібералізації економіки і практично в будь-яких питаннях уникає «шокової терапії» старої системи. В Китаї перехідність розуміють як одну з фундаментальних рис світової економіки. Її дослідження значно активізувалися у зв'язку з необхідністю не тільки реформувати економічну систему країни, а й реалізувати власну стратегію. Розвиток таких досліджень викликали також потреби в індикативному плануванні та перспективному прогнозуванні в контексті розробки середньо- та довгострокових програм розвитку країни – відповідно, до 2010 і 2050 р. Цьому сприяють нові виклики глобалізації економічних процесів, які торкнулися Китаю, особливо під час і після фінансово-економічної кризи кінця 1990-х років. Китай переконався, що досконала ринкова структура господарства в багатьох державах світу, в тому числі в нових індустріальних країнах (Республіка Корея, Сінгапурі, Гонконгу, Тайвані), забезпечила стабільність національних економік у період цієї кризи. Китай одним з перших (хоча і в інших, відмінних від решти постсоціалістичних країн, умовах) став на шлях такого переходу, зберігаючи при цьому поетапність, певний темп реформ і стабільне, тривале зростання економіки. Йдеться, передусім, про синтез нових форм державного регулювання з механізмом вільної ринкової конкуренції, які, у свою чергу, сприяють створенню якісно нового технологічного суспільства і розвитку наукомісткої ринкової економіки.

В одному зі спільних китайсько-російських досліджень проблем перехідної економіки виявлено такі відмінності досвіду посткомуністичних країн Східної Європи від досвіду Китаю: китайська модель перехідності ґрунтується на поступовості та тривалості процесу переходу, тоді як східноєвропейська – на його шоківому характері; економіка східноєвропейських країн є індустріальною, тоді як у Китаї процес індустріалізації не завершено; у східноєвропейських країнах політичні реформи передували процесам економічної трансформації, тоді як у Китаї економічну реформу розпочато раніше за політичну [5, с.38].

Китайські науковці усвідомили, що соціально-економічний простір перехідних економік складається з елементів нової та старої економічних систем. Тобто різні уклади економіки (з домінуванням різних типів власності, відтворення, розподілу ресурсів тощо) певний час були механічно поєднанні під впливом позаекономічних і власне економічних (передусім техніко-економічних) факторів. Було помічено, що часові темпи перехідних процесів істотно швидші від сталих. У Китаї на цей час, впродовж традиційних п'ятирічних та річних планів розвитку, якісних економічних змін відбувається більше, ніж протягом аналогічних часових відрізків дореформеного періоду. Вищого ступеня наукової розробки досягнуто за такою тематикою, як соціально-економічні характеристики перехідного процесу та основані фундаментальні тенденції перехідної економіки. Для цього було ґрунтовно проаналізовано особливості соціально-економічних процесів у перехідному суспільстві, визначено та системно досліджено фундаментальні тенденції перехідної економіки, місце і роль держави в цих процесах. Було визнано, що сучасна економіка – змішана, яка базується на взаємодії ринкового і державного регулювання. Наслідком цього стала стратегія породжена сучасною змішаною економікою, яка характеризується оптимальним поєднанням становлення ринкової економіки і відповідного державного

регулювання. З одного боку це означає зменшення державної власності й збереження високої регулюючої сили держави. А в міру того, як ринкова економіка набирає силу, посилює свій регулюючий вплив ринковий механізм, держава зменшує свою регулюючу роль, дедалі ширше використовує ринкові, тобто економічні, а не адміністративні методи.

Аналіз китайського досвіду ринкових перетворень дозволив виділити такі основні моменти. По-перше, визначаючи співвідношення між реформами, розвитком і стабільністю, Китай на перший план висуває стабільність. По-друге, в якості головної мети модернізації ставиться ліквідація злиденності. По-третє, сміливе та водночас обережне оновлення інститутів робиться на основі експеримента, на основі безперервного використання свого та чужого досвіду. По-четверте, реформи здійснюються поступово. Недосконалі інститути не руйнуються, а поступово реформуються. По-п'яте, встановлюється чітка черговість пріоритетів: спочатку – більш легкі форми, потім – більш складні; спочатку – на селі, потім – у місті; спочатку – в економіці, потім – в політиці. По-шосте, без сліпого наслідування, селективно використовуються переваги чужого досвіду.

Стриженем китайської моделі ринкових перетворень є тандем твердої авторитарної влади і ринкової економіки. В Китаї безперервно шукають і заходять оптимальні способи поєднання і взаємодії держави та ринку. Це не раз і назавжди дана модель. Вона безперервно оновлюється і модифікується стосовно до тих чи інших завдань. Кожного разу, для кожних конкретних перетворень експериментально з'ясовують необхідну і достатню міру участі держави та ринку в модернізації економіки і суспільства в тій чи іншій сфері. Ініціатори китайських реформ свідомо відмовились від скованості будь якими догматами, лівоортодоксальними чи ультраліберальними, що дозволяє їм уникати крайнощів та знаходити зважені і збалансовані рішення складних проблем трансформаційної економіки. При цьому вони намагаються по можливості підходити до цих проблем комплексно поєднуючи інтереси підвищення економічної ефективності і конкурентоспроможності з іншими, не менш важливими інтересами, включаючи, наприклад, забезпечення соціальної стабільності і державної безпеки. Тому роздержавлення економіки тут не прийняло характеру масової та поголовної приватизації. Звідси – тривалий, багатолітній процес реформування державного сектору. Він призвів в кінцевому рахунку до виникнення в цьому секторі змішаної власності, сприяв перетворенню більшості державних підприємств в дієвих учасників ринку і зберіг разом з тим у розпорядженні держави суттєво необхідні галузі.

У цьому вкрай обмеженому і творчому підході до створення державно-ринкового симбіозу, як видається, полягають головні достоїнства китайської моделі і її величезна значимість як для самого Китаю, так і для інших країн, не виключаючи Україну.

У процесі трансформаційних реформ змінюється обсяг функцій, виконуваних державою, і насамперед – обсяг обов'язкового мінімуму її функцій.

До мінімальних функцій держави безумовно відносяться функції держави-захисника («нічного сторожа») і макроекономічної стабільності тому, що їх виконання становить виняткову компетенцію держави, тобто ніхто, крім держави, виконати їх не може. Однак до виняткової компетенції держави належать і деякі інші функції. Насамперед, це функції соціального захисту тих верств населення, які не можуть подбати про себе, – інвалідів, хворих, сиріт; боротьби з бідністю та проведення політики перерозподілу доходів з метою зниження соціальної нерівності у суспільстві тощо

Державі відводиться важлива роль і в подоланні «провалів ринку» зумовлених як неефективною конкуренцією, так і неповнотою інформації та її нерівномірним розподілом. У країнах з ринковою економікою держава виконує цю функцію, беручи участь у формуванні інформаційної інфраструктури ринку, здійснюючи контроль за якістю товарів та послуг, забезпечуючи правове регулювання суперечок між покупцями і продавцями, пов'язаних з приховуванням важливої інформації від покупців, яке призводить до збитків, або з порушенням гарантії відповідальності виробника.

До обов'язкового мінімуму функції держави можна віднести і забезпечення розвитку фундаментальної науки, оскільки у сучасному світі досягнуто консенсус відносно недоцільності обмеження доступу до такого суспільного блага.

До класичних функцій держави можуть бути віднесені і послуги галузей освіти і охорони здоров'я, які в принципі можуть надаватися без участі держави. Інша справа, що держава, визначаючи суспільне значення цих послуг, більшою чи меншою мірою бере на себе їх фінансування. Якщо доцільність державного фінансування початкової та середньої освіти як фундамента створення рівних стартових можливостей для дітей з різних сімей не викликає заперечень, то в галузі вищої освіти, як засвідчує світова практика, домінуючою є модель змішаного фінансування, як за рахунок держави, так і за власні кошти індивіда. Щодо конкретної моделі розподілу медичних витрат між державою і індивідом, то найбільш прийнятною вважається модель змішаної бюджетно-страхової системи їх фінансування.

До обов'язкових функцій сучасної держави входять також функції підтримки макроекономічної стабільності, зміст якої з розвитком НТП змінюється. Якщо за кейнсіанською теорією державна стабілізаційна політика спрямовувалась на стимулювання сукупного попиту і запобігання кон'юнктурним коливанням економіки за рахунок податків і державних видатків, то у сучасних умовах завданням держави є подолання циклічної природи ділової активності з допомогою державного регулювання розвитку технологічного потенціалу господарського життя шляхом збільшення державних видатків на розвиток НДДКР, науки і освіти, прямі державні субсидії дослідницькому сектору, де «виробляються» нові знання, що матеріалізуються у нових технологіях. Другим за значенням регулюючим інструментом державної політики можуть бути субсидії у сфері науки і освіти.

За роки незалежності України видатки держави на виконання загальнодержавних функцій (оборону, громадський порядок, соціальний захист і соціальне забезпечення, охорону здоров'я та освіти) значно знизилась. Це означає, що висновок про зменшення державної присутності стосується, насамперед, сфер виняткової компетенції держави що зумовило його особливо негативні наслідки для суспільного життя: послаблення обороноздатності країни, зростання злочинності, «втечу інтелекту», зубожіння широких верств населення, розшарування суспільства.

Особливу сферу відносин у ринковій економіці становлять державна власність і державний сектор економіки. Інакше кажучи, держава може виступити і в ролі самостійного підприємця, і в ролі представника нації, здійснюючи неринкові функції свідомого регулювання економічних відносин.

Основним показником державної присутності в економічному житті країни є видатки бюджету на економічну діяльність. Виконання економічної функції держави передбачає здійснення видатків на загальне управління економікою, на розвиток окремих галузей, на НДДКР, пов'язані з економічними питаннями, та на економічну діяльність, не віднесену до інших категорій, розробку і реалізацію загальної економічної та комерційної політики тощо.

В Україні частка державних видатків на економічну діяльність у ВВП перевищує її середній рівень як у розвинутих країнах, так і у країнах – нових членах ЄС, і є нижчою від відповідного показника лише в таких країнах, як Чехія, Греція, Угорщина, Мальта, Словаччина. Як засвідчує практика, більшість проблем в економіці України породжена не стільки недостатньою присутністю у ній держави, скільки неефективністю державного регулювання економіки, і насамперед – неефективним використанням державних коштів, про яке свідчить, зокрема, структура державних видатків на економічну діяльність, а також обсяг і структура державних інвестицій в основний капітал.

Найбільшу державну фінансову підтримку в будь-якій країні одержують ті галузі, які вважаються пріоритетними. В Україні до них належать транспорт, сільське господарство; лісове господарство та мисливство, рибне господарство; паливноенергетичний комплекс. На підтримку цих видів економічної діяльності направляється близько 80% коштів, які виділяються державою на виконання економічної функції. Прямі бюджетні видатки на розвиток пріоритетних галузей в нашій країні (зокрема вугільної промисловості та сільського

господарства) доповнюються непрямими формами їх фінансування «у вигляді» податкових пільг, неплатежів до бюджетів і державних соціальних фондів, їх списання та реструктуризації, надання бюджетних кредитів, а також державних гарантій по іноземних кредитах тощо.

Основними особливостями державної підтримки цих галузей в Україні є: направлення державних коштів переважно не на інноваційний розвиток галузей, а на забезпечення їх поточної діяльності, а також на вирішення невідкладних проблем без усунення причин їх виникнення; необмежені строки державної фінансової підтримки галузей, що не спонукають їх до вирішення власних базових проблем; неефективні форми державної підтримки підприємств (дотації на покриття збитків, на часткове покриття собівартості продукції), що не стимулюють їх до поліпшення господарських і фінансових показників своєї діяльності; відсутність ефективного контролю за виконанням державних коштів, яка призводить до їх нецільового використання й розкрадання.

Тривала державна підтримка дозволяє нерентабельним підприємствам «триматися на плаву», а рентабельним – не опікуватися проблемами зниження витрат і підвищення ефективності виробництва. У свою чергу, це гальмує ринкові перетворення та позбавляє галузі перспектив розвитку. Як наслідок, збільшення обсягів державної підтримки не супроводжується адекватним зростанням показників діяльності цих галузей.

Структура державних видатків на економічну діяльність уже сама по собі є причиною відсутності їх істотного впливу на економічне зростання. Тому з метою його активізації необхідно збільшувати не такі видатки в цілому, а лише їх інвестиційну складову. У свою чергу, це вимагає як ефективного використання бюджетних коштів, які виділяються на підтримку поточної діяльності окремих галузей економіки, так і забезпечення їх реального реформування, яке б дозволило скоротити потребу в їх державній підтримці в майбутньому і на цій основі розширити інвестиційні можливості держави.

Незважаючи на значну частку державних видатків на економічну діяльність у ВВП України частка інвестицій в основний капітал за рахунок коштів державного бюджету є незначною. Тим часом фундаментом сталого економічного зростання можуть бути лише оновлення основного капіталу на сучасній технологічній базі та нарощування людського капіталу, активна інноваційна діяльність. І роль держави у цих процесах, без сумніву, є вирішальною.

Необхідність державного регулювання інноваційних процесів викликана їх зростаючим значенням для економіки і суспільства в цілому. У сучасних умовах можливості зростання випуску продукції та послуг за рахунок більшої зайнятості населення і залучення нових природних ресурсів стають дедалі обмеженішими. Великого значення для економічної динаміки набувають інтенсивні фактори. У свою чергу, підвищення кваліфікації кадрів і продуктивності праці, вдосконалення характеристик матеріалів і устаткування, їх віддача визначаються досягненнями науки і техніки, їх емпіричним поліпшенням і рівнем їх використання у господарстві, тобто поширенням нововведень. Отже, істотним фактором зростання загального значення інновацій є їх вирішальний вплив на макроекономічні показники.

У цей час здатність до інновацій стала однією з найважливіших детермінант безпеки держави. Це положення має як зовнішню, так і внутрішню складові. Щодо міжнародного аспекту питання, то тут йдеться про забезпечення науково-технологічної безпеки, тобто наявності у країні достатньо потужного науково-інноваційного потенціалу, який би дозволяв протистояти будь-якому диктату і ззовні, пов'язаному з обмеженням доступу до передових технологій та з розривом основних із сформованих технологічних ланцюгів. Внутрішній аспект питання пов'язаний з поширенням нововведень, які дозволяють запобігти катастрофам, стихійним лихам, терористичним актам тощо, а також звести до мінімуму їх негативні наслідки. Таким чином, не можна не враховувати взаємозв'язок рівнів науково-інноваційного потенціалу країни і національної безпеки.

Інноваційна політика неминує зазнає впливу загальноекономічної стратегії. Міра втручання держави в інноваційні процеси істотно залежить від загальних механізмів

економічного регулювання. Державні пріоритети у галузі нововведень детермінуються напрямами державної економічної політики в цілому. Інноваційна політика має тісну взаємозалежність з науковою і науков-технічною політикою, охоплюючи державне регулювання науки і науково-технічного розвитку в частині, спрямованій на зростання прикладних знань і використання науково-технічних досягнень.

Розвинута економіка характеризується зростанням кореляції інноваційної та структурної політики. Можливим шляхом державного впливу виступає стимулювання інновацій через структурну політику – підтримку наукомістких галузей на новій технічній базі; сприяння згортанню виробництв, які стагнують, з метою переключення ресурсів до галузей з більш високим інноваційним потенціалом.

Не можна випускати з уваги взаємозв'язок інноваційної та соціальної політики. Впровадження державою науково-технічних досягнень за наявності раціональної політики дозволяє підтримувати рівень життя основної маси населення над межею, критично небезпечною для соціальної стабільності; забезпечувати соціальну впевненість за рахунок постійного розширення спектра споживаних матеріальних благ і послуг; розвивати інтелектуальний потенціал особистості й суспільства; охороняти соціум від деградації.

Висновки і перспективи подальших розробок. До найважливіших загальноекономічних функцій для державного регулювання варто віднести інформатизацію суспільства, оскільки інноваційна інформація значною мірою розповсюджується каналами загального користування. Подальший розвиток інформаційних систем і мереж зумовлює необхідність поліпшення інформаційного забезпечення громадян і організацій, формування і здійснення науково-технічної політики в галузі інформатизації з урахуванням світових досягнень у сфері інформаційних технологій. Держава повинна створювати умови для проведення необхідних НДДКР, визначати пріоритетні напрямки в інформаційній сфері та встановлювати порядок фінансування їх реалізації.

Як засвідчує практика, подальше становлення ринкових відносин у країнах з трансформаційною економікою потребує оптимального поєднання державного регулювання економіки з ринковою саморегуляцією. Втручання держави не повинно бути надмірним, але достатнім для корегування «провалів ринку». У міру визрівання ринкових відносин, посилення регулюючого впливу ринкового механізму регулююча роль держави повинна зменшуватися, дедалі ширше мають використовуватися ринкові, тобто економічні, а не адміністративні методи. При цьому треба пам'ятати про тривалість і поступовість ринкових перетворень, неприпустимість штучного їх прискорення. Подальшого вивчення в цьому плані потребує досвід постсоціалістичних азійських країн зокрема, Китаю.

Список використаної літератури

1. Мамутов В. Про поєднання держрегулювання і ринкової саморегуляції / В. Мамутов // Економіка України. – 2006. – № 1. – С. 59–65.
2. Підпригора Л. А. Державна власність у трансформаційній економіці України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук.: спец. 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / Л. А. Підпригора. – Київ, 2011. – 20 с.
3. Тобин Дж. Теорема о «невидимой руке» должна быть модифицирована. / Дж. Тобин // Российский экономический журнал. – 2002. – № 3. – С. 44–45.
4. Стиглиц Дж. Глобализация: тревожные тенденции / Дж. Стиглиц. – М.: Мысль, 2003. – С. 397.
5. Ельфу Чен Порівняльні дослідження перехідної економіки у Китаї та Східній Європі / Чен Ельфу, Сінг Лі // Економічна реформа. – 2011. – № 12. – С. 38–52.

Прийнято до друку 18.05.2012